

Stichting tot Bevordering der Notariële Wetenschap

En nu een echte inflatiecorrectie in het erfrecht *Indexering als alternatief voor de wettelijke verhoging**

1. De wettelijke verhoging als mislukte “inflatiecorrectie”

Als kinderen in het kader van de wettelijke verdeling op grond van artikel 4:13 lid 3 BW een verdeling op de langstlevende echtgenoot krijgen, waarvan de opeisbaarheid in beginsel is uitgesteld tot diens overlijden, dan biedt lid 4 van dat artikel een zekere compensatie voor het wachten:

“De in lid 3 bedoelde geldsom wordt, tenzij de erflater, dan wel de echtgenoot en het kind tezamen, anders hebben bepaald, vermeerderd met een percentage dat overeenkomt met dat van de wettelijke rente, voor zover dit percentage hoger is dan zes, berekend per jaar vanaf de dag waarop de nalatenschap is opengevalen, bij welke berekening telkens uitsluitend de hoofdsom in aanmerking wordt genomen.”

Een corresponderende bepaling treffen we, in artikel 4:84 BW, aan voor vorderingen van legiti-marissen waarvan de opeisbaarheid is uitgesteld.

Deze wettelijke verhoging, gelijk aan de wettelijke rente minus 6%, wordt in de handboeken en de vakliteratuur steevast aangeduid als een inflatiecorrectie.¹

Dit gebruik van het woord ‘inflatiecorrectie’ is terug te voeren op de toelichting op het artikellid (destijds artikel 4.2A.1.1. lid 4) in de Vijfde Nota van Wijziging bij het wetsontwerp voor de Invoering van Boek 4 BW, waarbij het systeem van de wettelijke verdeling werd geïntroduceerd ter vervanging van het tot dat moment vigerende vruchtgebruikvoorstel:

“Het kan jaren duren voordat de vordering van de kinderen opeisbaar wordt. De door de echtgenoot aan de kinderen verschuldigde geldsom wordt daarom van rechtswege verhoogd teneinde een zekere inflatiecorrectie te bereiken. De rekenmaatstaf (wettelijke rente minus zes procent) is ontleend aan artikel 4:2A:1:12 lid 6 van het aanhangige wets-

voorstel. Deze inflatiecorrectie lijkt passend, óók teneinde te voorkomen dat kinderen zich genoopt zullen voelen tot uitoefening van hun wilsrechten over te gaan.”²

Het is enigszins verrassend om te constateren dat de wettelijke verhoging dus van oorsprong uit het vruchtgebruikontwerp afkomstig is, maar dat maakt de op het eerste gezicht wat wonderlijke formulering ervan wel begrijpelijker, en verklaart ook waarom bij de berekening een ‘standaardpercentage’ van 6% wordt gehanteerd. Daarvoor moeten we terug in de geschiedenis van het nieuwe erfrecht. Het – achteraf dus niet ingevoerde – artikel 4.2A.1.12 regelde de vergoedingsplicht voor de langstlevende echtgenoot in de situatie dat goederen, waarop het wettelijk vruchtgebruik rustte, bij het einde van het vruchtgebruik niet meer aan de hoofdgerechtigden (de kinderen) ter beschikking konden worden gesteld. Op de echtgenoot of zijn erfgenamen rustte dan de verplichting om de waarde welke in de boedelbeschrijving na het overlijden van de eerste echtgenoot aan die goederen was toegekend te vergoeden, in voorkomend geval vermeerderd met een verhoging ingevolge het bepaalde in lid 6 van het artikel, luidende:

* Dit artikel is gebaseerd op mijn bijdrage ‘De indexering als alternatief voor de wettelijke verhoging in het erfrecht; op naar een echte inflatiecorrectie!’ in ‘Straaten in het notariële rechtsverkeer’, Liber Amicorum voor mr. J.C. van Straaten, Ars Notarius 174, hierna ook te noemen ‘Liber Amicorum’.

1. Zie bijvoorbeeld E.W.J. Ebben, ‘De positie van de langstlevende echtgenoot en kinderen in het nieuwe erfrecht’, diss. 2000, p. 85, en F.W.J.M. Schols in T&C Erfrecht 7e druk 2018, art. 4:13 BW, aant. 6 letter c.
2. Vijfde Nota van Wijziging, Kamerstukken II 1996/97, 17 141, nr. 21, p. 15, Van der Burght c.s., Parl. Gesch. Invoeringswet Boek 4, p. 1551-1552.

“6. Het bedrag dat de echtgenoot of zijn erfgenamen ingevolge de vorige leden zijn verschuldigd, wordt vermeerderd met de wettelijke rente, voor zover deze hoger is dan zes procent, berekend per jaar sinds het vruchtgebruik op het goed is komen te rusten (...).”

Een zeer herkenbare formulering, die in de Nota van Wijziging als volgt wordt toegelicht:

“Lid 6, dat artikel 4.2A.1.14 van het ontwerp vervangt, verhoogt de vergoedingsvordering met een van de wettelijke rente afgeleid bedrag: van het percentage van de wettelijke rente wordt daartoe 6% afgetrokken. Dit laatste percentage komt overeen met dat waarop krachtens artikel 21 der Successiewet 1956 de baten van een vruchtgebruik in het algemeen worden geschat. De rente wordt berekend over de periode lopend vanaf het tijdstip waarop het vruchtgebruik op het verdwenen goed is komen te rusten. De waarde waarover het percentage wordt berekend, is die welke in de boedelbeschrijving wordt vermeld.”³

Hier komt de aap uit de mouw: de eerste 6% rente over de vorderingen – die de kinderen niet krijgen – wordt beschouwd als een (forfaitair) vruchtgebruik voor de langstlevende echtgenoot en is terug te voeren op het rentepercentage dat in de Successiewet voor de berekening van de waarde van een vruchtgebruik wordt gehanteerd. Anders gezegd, de gedachte is klaarblijkelijk dat de eerste 6% van het rendement over de erfde delen van de kinderen voor de langstlevende (als vruchtgebruiker) is, en de rest – uitgesteld – voor de kinderen zelf.

De rekenmaatstaf van het huidige artikel 4:13 lid 4 BW heeft dus van oorsprong helemaal niets met een inflatiecorrectie te maken. Het is de toevallige – en vervolgens steeds door auteurs overgenomen – betiteling van dit systeem als zodanig in de Vijfde Nota van Wijziging die een eigen leven is gaan leiden.

Wat er verder ook van deze ontstaansgeschiedenis van artikel 4:13 lid 4 en 4:84 BW zij, als inflatiecorrectie is de wettelijke verhoging nooit uit de verf gekomen vanwege het simpele feit dat de wettelijke rente sinds 1 juli 2003 nooit meer hoger is geweest dan 6%.

En zeker nu de inflatie in Nederland weer oploopt, zou een echte inflatiecorrectie wel gewenst zijn. Immers, als een kind anno 2022 een vordering ter grootte van € 100.000 op de langstlevende echtgenoot verkrijgt, die de eerstoverleden ouder 20 jaar overleeft, dan zal diezelfde € 100.000 in 2042 naar verwachting aanmerkelijk minder waard zijn. Zolang de langstlevende echtgenoot ook de andere ouder van het kind is en er geen stiefouder in beeld komt, zal dit niet

zo'n groot probleem zijn, omdat de rest van het vermogen dan bij het “tweede overlijden” meestal toch wel naar de kinderen zal vererven. Maar in de in onze samenleving steeds vaker voorkomende *patchwork families* zou het wel heel fijn zijn als de kinderen uit een eerdere relatie van de eerstoverleden partner een echt welvaartsvaste vordering op de langstlevende stiefouder krijgen.

Maar, zo zal men mij tegenwerpen, het is toch geen enkel probleem om testamentair te bepalen dat op de vordering die de kinderen in het kader van de wettelijke verdeling verkrijgen niet de wettelijke verhoging, maar een inflatiecorrectie van toepassing is?

Afgezien van het feit dat daarvoor een testament nodig is,⁴ terwijl de wettelijke verdeling, als ‘volks-erfrecht’, nu juist werd ingevoerd om het aantal testamenten te verminderen, ligt hier vooral een fiscaal (waarderings)vraagstuk. Immers, bij een vordering met de wettelijke verhoging weten we – dankzij artikel 21 lid 15 SW – precies waar we aan toe zijn, maar de waardering van een vordering “met een inflatiecorrectie” is *terra incognita*.⁵ Dat is de reden dat een inflatiecorrectie in de praktijk – voor zover mij althans bekend – nooit in testamenten wordt opgenomen.

2. Belgica docet: de indexering van rechtswege als alternatief

Op 31 juli 2017 werd in België de Wet tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat de erfenissen en de giften betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, ook wel aangeduid als ‘Erfwet 2017’, aangenomen, met inwerkingtreding op 1 september 2018.

Artikel 858 § 3 lid 1, eerste alinea, Belgisch Burgerlijk Wetboek, aangaande de waardering van

3. Nota van Wijziging, Kamerstukken II 1990/91, 17 141, nr. 6, p. 19, Van der Burght c.s., Parl. Gesch. Invoeringswet Boek 4, p. 1337.
4. Of een overeenkomst tussen langstlevende en kinderen, zie artikel 4:13 lid 4 BW.
5. Men zal de waarde van het fictief vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot moeten vaststellen onder aftrek van de “periodieke uitkering” die de inflatiecorrectie voor het kind impliceert. Daarvoor zal artikel 9 Uitvoeringsbesluit SW moeten worden toegepast en dat betekent een voor de praktijk onuitvoerbare schatting van de inflatiecorrectie gedurende de rest van het leven van de langstlevende.

schenkeningen in het kader van de inbrengverplichting, luidt sindsdien als volgt:

“De inbreng van schenkingen geschiedt volgens de intrinsieke waarde van het geschonken goed op de dag van de schenking, geïndexeerd vanaf deze dag tot op de dag van het overlijden, in functie van de index der consumptieprijzen van de maand van het overlijden van de schenker, met als basisindex deze van de maand waarin de schenking werd gedaan. Er wordt geen rekening gehouden met de vruchten die het geschonken goed heeft opgebracht tussen de dag van de schenking en deze van het overlijden van de beschikker, noch met het voordeel dat de begiftigde heeft gehaald uit het genot van het goed tijdens deze periode.”

Ook in het kader van de bepaling van de legitimaire massa wordt bij de waardering van giften met een indexering gewerkt.⁶

In de memorie van toelichting bij de Erfwet 2017 wordt het nieuwe systeem op p. 3 samengevat:

“De waardering van schenkingen met het oog op de inkorting gebeurt voortaan op basis van de intrinsieke waarde van de geschonken goederen op de dag van de schenking, maar geïndexeerd tot de dag van het overlijden.”,

terwijl de invoering van artikel 858, § 3, eerste lid, op p. 62 uitvoeriger wordt toegelicht als volgt:

“Teneinde echter rekening te houden met de evolutie van de waarde van de goederen tussen het ogenblik van de schenking en dat van het overlijden van de beschikker (in de mate dat schenkingen meerdere jaren, of zelfs tientallen jaren voor het overlijden kunnen zijn gedaan) en om tegemoet te komen aan, onder meer, de gevallen waarin de erfgenamen in rechte nederdalende lijn van de schenker, schenkingen op verschillende data (die zelfs ver van elkaar verwijderd kunnen zijn) zouden hebben verkregen, bepaalt het voorgestelde artikel 858, § 3, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek dat de waarde van de geschonken goederen op de dag van de schenking het voorwerp zal uitmaken – voor de verrichtingen van de inbreng – van een indexering vanaf de dag van de schenking tot op de dag van het overlijden.”⁷

Over dit nieuwe systeem is ter gelegenheid van de invoering van de Erfwet 2017 eigenlijk totaal geen discussie gevoerd, men vond het blijkbaar vanzelfsprekend. De Belgische vakliteratuur is beschrijvend of instemmend, maar kritiek op het nieuwe stelsel is bijna nergens te vinden.⁸

Uiteraard gaat het in deze Belgische setting over het via indexering gelijktrekken van schenkingen aan begiftigden die op verschillende momenten hebben plaatsgevonden, en niet om het waardevast maken van een vordering uit hoofde van de wettelijke verdeling die men in België niet kent, maar het principe is hetzelfde. Zoals de indexering in België een compensatie geeft voor de inflatie vanaf het moment van de schenking tot het moment van het overlijden van de erfflater, kan een indexering in artikel 4:13 lid 4 BW een compensatie geven voor de inflatie vanaf het ontstaan van de vordering op het moment van het overlijden van de erfflater tot het moment dat de vordering opeisbaar wordt.⁹

De opmerking van Casman en Verdicht *“Een schenking van 100.000 EUR in 2005 en een schenking van 100.000 EUR in 2025 hebben immers niet dezelfde waarde”*¹⁰ kan immers rechtstreeks vertaald worden naar *“Een erfdeel van € 100.000 in 2005 en een erfdeel van € 100.000 in 2025 hebben immers niet dezelfde waarde”*; dezelfde problematiek die men in België sinds september 2018 oplost via de indexering is in feite ook van toepassing bij de Nederlandse wettelijke verdeling

6. Zie de verwijzing naar artikel 858 § 3 in artikel 922 Belgisch Burgerlijk Wetboek (corresponderend met de artikelen 4:65 en 4:66 BW).

7. Memorie van toelichting bij Erfwet van 31 juli 2017, Parl. St. Kamer 2016-17, nr. 54-2282/001, p. 3 en p. 62.

8. Althans niet bij de Vlaamse schrijvers, zie o.a. de artikelen van A.L. Verbeke, *Nieuw Belgisch Erfrecht*, Rechtskundig Weekblad 2017-18, nr. 28, p. 1084-1085, H. Casman en B. Verdicht, *De erfvetten 2017 en 2018: civiele en Vlaamse fiscale aspecten in 8 casussen*, Tijdschrift voor Fiscaal Recht 548 (oktober 2018), en Eveline Vanthorpe, *De impact van het nieuwe erfrecht op de schenking en vererving van familiebedrijven*, Tijdschrift Estate Planning 2018, nr. 1, alsmede de handboeken van R. Barbaix, *Het nieuwe erfrecht 2017*, op p. 234-235, en H. Casman e.a., *Handboek Estate Planning II: Erfrecht en giften*, op p. 122-125.

9. De enige die er wat minder positief over is, is R. Deblauwe, *Het nieuwe erfrecht anno 2018*, p. 80, die de indexering beschouwt als een beperking van de beschikkingsvrijheid van de erfflater die bij leven heeft geschonken, zie daarover nader mijn bijdrage aan het *Liber Amicorum*.

10. Of eventueel tot het moment dat deze werkelijk wordt voldaan, ook de huidige wettekst laat in het midden tot welk moment de wettelijke verhoging doorloopt.

10. Casman en Verdicht, *De erfvetten 2017 en 2018: civiele en Vlaamse fiscale aspecten in 8 casussen*, Tijdschrift voor Fiscaal Recht 548 (oktober 2018), p. 846 rechterkolom.

– ook een vordering uit hoofde van de wettelijke verdeling van € 100.000 die in 2005 ontstaat heeft op dat moment een geheel andere (hogere) waarde dan dezelfde vordering van € 100.000 als deze in 2025, door het overlijden van de langstlevende, tot uitkering komt.

Kortom, mijn voorstel zou zijn om de wettelijke verhoging, die als inflatiecorrectie totaal niet functioneert (en het, zoals aangegeven, in feite ook helemaal niet is), te vervangen door een – op Belgische leest geschoeide – indexering aan de hand van de consumptieprijzen.

3. Welke bepalingen zouden aangepast moeten worden?

Als men wil overstappen van de wettelijke verhoging naar een indexering kan de wetgevende operatie vrij beperkt blijven; men kan volstaan met het aanpassen van de artikelen 4:13 lid 4 en 4:84 BW en artikel 21 lid 15 SW.¹¹

Artikel 4:13 lid 4 BW zou als volgt kunnen worden geformuleerd:

“De in lid 3 bedoelde geldsom wordt, tenzij de erflater, dan wel de echtgenoot en het kind tezamen, anders hebben bepaald, geïndexeerd op basis van het maandprijsindexcijfer volgens de consumentenprijsindex voor alle huishoudens, gepubliceerd door het Centraal Bureau voor de Statistiek, vanaf de dag waarop de nalatenschap is opengefallen, met als basisindex het indexcijfer van de maand waarin erflater is overleden.”

en artikel 4:84 BW zou dienovereenkomstig moeten worden aangepast.

Artikel 21 lid 15 SW zou in het verlengde daarvan als volgt kunnen luiden:

“Een geldvordering als bedoeld in artikel 13, derde lid, van Boek 4 van het Burgerlijk Wetboek alsmede, indien de nalatenschap is verdeeld overeenkomstig artikel 13 van Boek 4 van het Burgerlijk Wetboek, een geldvordering als bedoeld in artikel 80, eerste lid, van Boek 4 van het Burgerlijk Wetboek, wordt in aanmerking genomen als een renteloze vordering, indien daarop de indexering als bedoeld in artikel 13, vierde lid, onderscheidenlijk artikel 84 van Boek 4 van het Burgerlijk Wetboek, van toepassing is. De eerste volzin is van overeenkomstige toepassing op de schulden die corresponderen met de aldaar bedoelde geldvorderingen.”¹²

Uiteraard ligt het voor de hand dat ook de waarderingsregel van artikel 4:66 lid 1 BW wordt aangepast naar Belgisch voorbeeld, zodat giften

voor de toepassing van de bepalingen over de legitieme in aanmerking worden genomen naar de waarde op het tijdstip van de prestatie, vermeerderd met een indexatie tot het moment van het overlijden van de schenker/erflater.

Mr. P. Blokland*

11. Wel zal ook moeten worden nagedacht over overgangsrecht, maar dat laat ik in deze bijdrage verder buiten beschouwing.
12. Overigens wordt de waarderingsregel van artikel 21 lid 15 SW mijns inziens ten onrechte beperkt tot de vorderingen als bedoeld in artikel 4:13 lid 3 en 4:80 BW, en wat de laatste betreft dan ook nog ten onrechte beperkt tot de situatie waarin de wettelijke verdeling van toepassing is. Zie daarover uitbreider mijn bijdrage aan het Liber Amicorum.

* Notaris en estate planner te Tilburg, buitenpromovendus aan de Rijksuniversiteit Groningen. (p.blokland@dknotarissen.nl)